

Відгук
офіційного опонента на дисертацію Максименко Ксенії Сергіївни
«ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНА ПСИХОТЕРАПІЯ
ЕМОЦІЙНИХ РОЗЛАДІВ ПРИ СОМАТОГЕНІЯХ В ПРАКТИЦІ
СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
19.00.04 – медична психологія.

У перманентно трансформаційному вітчизняному соціумі феноменологія емоційних розладів як ознаки порушення психофізичного здоров'я людини є однією з нагальних проблем, що концентрує на собі увагу чи не всіх наукових галузей соціономічного профілю, насамперед медичної психології. Поліваріантність вимірів соматогенії унаслідок хроніфікуючих соматичних захворювань особистості набуває акцентованого прояву насамперед через болісний і амортизаційний вплив на її життєвий шлях, а також постає неминучим травмогенним супроводом її онто- і соціогенезу. Тому поява у нашому науково-психологічному просторі актуального, цікавого й різновекторного дослідження, присвяченого вивченню специфіки особистісно-орієнтованої психотерапії емоційних розладів при соматогеніях в практиці сучасної медичної психології, зокрема на матеріалі клініки гастроентерологічних захворювань, є корисною і потрібною справою, оскільки не лише здійснюється фундаментальне поглиблене дослідження складного пласту проблем, але й детально аналізується його функціональна семантика. Отож дисертаційна робота Максименко К.С. має очевидну наукову актуальність і становить новизну у розумінні методолого-теоретичного апарату психотерапевтичних парадигм, які декларуються і фактично реалізуються на пострадянському просторі для лікування соматичних хворих з особистісними розладами. Вдало й доказово оцінено ефективність психотерапевтичних підходів, що використовуються в соматичній клініці різного профілю. Крізь призму авторського аналітико-

синтетичного бачення наголошено, що різні психотерапевтичні парадигми, хоча й знижують показники, які характеризують вторинну невротичну симптоматику пацієнтів з хронічними соматичними захворюваннями, практично не впливають на міру особистісної вираженості негативних емоційних станів і на вторинну ідеаторну переробку нозогнозії. На рівні наукової констатації підкреслено, що психофармакотерапія не тільки редукує соматогенну симптоматику, але й сприяє підвищенню фрустраційної толерантності і ослабленню дезадаптивних форм поведінки, сприяючи досягненню стійкої душевної рівноваги.

Зауважимо, що дослідницею влучно встановлено певну дихотомійність у підходах до розуміння та інтерпретації базових тематичних дефініцій, адже аналітичний огляд психотерапевтичних досліджень і конкретних процесів психотерапії на території пострадянського простору загалом і серед українських психологів і психотерапевтів зокрема засвідчує про те, що психотерапія артикулюється у двох дискурсах – медичному та психологічному, які часто є протилежними й взаємно неузгодженими, а сам статус психотерапії є недостатньо визначеним і суперечливим. Вагомим аргументом є відзначення існування дуже великої кількості видів психотерапії, зокрема щонайменше чотири сотні різновидів психотерапії для дорослих й приблизно дві сотні для дітей та підлітків. Безперечно, це створює надзвичайно складні труднощі для системного науково-обґрунтованого дослідження ефективності конкретного виду психотерапії певних психоемоційних розладів. Однак варто відзначити наукову сміливість молодшої дослідниці та інноваційність підходу до викристалізування суті проблеми, зокрема те, що дисертанткою досліджено об'єктивний стан справ у досліджуваних реаліях.

Зміст дисертації викладено у вступі, п'яти розділах, які логічно й концептуально виважено поділені на параграфи. Кожен розділ дисертації завершується чіткими й змістовними висновками, що концентрують сутнісні аспекти досліджуваних явищ. Помітною ключовою ознакою дисертації є те,

що її структурні лінії чітко побудовані за принципами надійності і достовірності, а також відзначаються цікавими науковими результатами, надаючи окремим теоретичним викладкам самостійної наукової новизни та безпосередньої практичної значущості.

Загалом, у дисертації Максименко К.С. здійснено розлогий аналітико-синтетичний огляд наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, тому авторка аргументовано й повномірно окреслила загальний стан досліджуваної проблеми, визначила найважливіші підходи до психологічного змісту аналізованих феноменів, здійснила метатеоретичний порівняльний аналіз зарубіжних і вітчизняних тенденцій і концепцій психотерапії психоемоційних і особистісних розладів, що супроводжують важкі соматичні хвороби. Важливо, що на основі багатостороннього дослідження дисертатнкою сформульовано й обґрунтовано найважливішу принципову позиція, що проблематизує ідеологічні й міфологічні витоки панпсихологізації, які є похідними ще від класичного психоаналізу, а також знайшли сучасні нові форми виявів в екзистенційно-феноменологічних напрямках психотерапії.

Імпонує, що дисертантці вдалося досить цілісно й багатогранно систематизувати наявні у науковій літературі різноманітні підходи до проблеми і встановити складний соціально-особистісний і когнітивно-емоційний характер цих взаємозв'язків, особливо ж крізь призму медико-психологічних закономірностей і парадоксів. Як ми зазначали, впадає у вічі впевнений підхід дослідниці до вирішення безмежно складного й широкого кола психогенних проблем. Загалом, теоретичні розділи роботи є дуже ґрунтовними та засвідчують, що дисертантка здійснила значну науково-дослідницьку роботу, виявивши при цьому глибокі знання, компетентність і фахову ерудицію. Дослідницький характер, актуальність теми, аргументований аналітико-синтетичний сцієнтизм, креативний підхід до трактування вкрай складних і, очевидно, ще не дуже усталених медико-психологічних конструктів виокремлюють дисертацію Максименко К.С. та

надають їй вигляду потужної теоретико-емпіричної праці з аналізованої проблематики.

Якщо у першому розділі *«Теоретичні концепції особистісного «Я» і проблематика особистісно-орієнтованої психотерапії у сучасній медичній психології»* здійснено детальний аналіз проблем каузації у розумінні психологічних детермінант психічних порушень, пов'язаних з хворобливими станами організму, то у другому розділі за назвою *«Методологія і теорія особистісно-орієнтованої психотерапії у вітчизняній медичній психології і психотерапії»* цікаво і поліфонійно проаналізовано генезу й перспективи розвитку української особистісно-орієнтованої психотерапії, а також підходи в особистісно-орієнтованій психотерапії санкт-петербурзької та московської психотерапевтичних шкіл. Зазначимо, що вихідною позицією обрано фактор мультикаузальності, який впливає на соматичний, психічний, соціальний і, в цілому, адаптивний аспекти людського буття. Наскрізною тезою, що підкреслюється дисертанткою, є положення про те, що актуальність і необхідність відповідної психотерапії зумовлені комплексним, системним підходом до лікування захворювань, і по суті найдоцільніша психотерапевтична допомога пов'язана насамперед з психологічною переробкою внутрішньої картини хвороби і формуванням у пацієнтів адаптивніших ціннісно-сміслових орієнтацій (безперечно з урахуванням їхнього стану й актуалгенезу).

Сумарно дисертанткою виокремлено й розкрито дуже важливу проблему, адже в теперішній час є більш високий рівень розробленості питань специфіки психотерапевтичної допомоги людям з психіатричними і психосоматичними захворюваннями, ніж пацієнтам із соматичною патологією, а до того ж не менш гостро стоїть питання щодо психотерапії особистості при наявності хронічних захворювань. Окремо висвітлено певні проблеми вітчизняної науки, оскільки абсолютна більшість робіт зорієнтована у першу чергу на діагностику психогенних причин соматичних

захворювань, а не на такий життєво важливий аналіз і розробку психотерапевтичного процесу.

Безперечно, помітним успіхом дисертантки є здійснене емпіричне дослідження з розширеною й репрезентативною складноструктурованою гетерогенною вибіркою та залучення осяжного пакету методик.

Тому в третьому розділі *«Проблема особистісно-орієнтованої психотерапії при соматичних захворюваннях з тенденціями до хроніфікації»* викладаються результати емпіричного дослідження особливостей переживання негативних психічних станів пацієнтами з хронічною соматичною патологією. За базове взято припущення, згідно з яким змінені^н емоційні стани у пацієнтів з хронічними соматичними захворюваннями набувають якості стійкого розладу, що потребує специфічного психологічного опрацювання.

Дисертанткою вдало проаналізовано емпіричну фактологію з метою забезпечення понятійно коректного розмежування феноменології негативних психічних станів пацієнтів і непсихотичних психічних розладів при соматичних захворюваннях, а також детально і науково виважено та достовірно здійснено теоретико-емпіричний аналіз інваріантних і специфічних механізмів психотерапевтичних інтервенцій найбільш доцільних моделей і психотехнік, що орієнтовані на забезпечення патогенетичної особистісно-орієнтованої психотерапії пацієнтів з різними типами непсихотичних розладів на фоні соматичного захворювання.

Конкретні емпіричні результати дозволили встановити найтипівіші індикатори складних процесів і наслідків емоційних розладів при соматогеніях в практиці сучасної медичної психології.

Особливо важливим етапом дослідження є визначення того, що запит соматичних хворих на особистісно-орієнтовано психотерапію, яка направлена на патогенетичні ланки розладу незначна, у їх перцептуальному феноменологічному полі вона є надуманою, нереальною, такою, що не має перспектив. Також дослідницею визначено феномен «демедиалізації» соматичного симптому, який зводиться до пошуку хворими метасмислів

хвороби (містичних, парарелігійних, панпсихологічних тощо). Звичайно, з одного боку це сприяє тому, що хворі більшою мірою стають налаштовані на особистісно-орієнтовані практики психотерапії, а с іншого все це може спотворити смисл такої психотерапії. Констатовано, що такий феномен пов'язаний із розчаруванням хворих у результатах біологічного лікування та розповсюдженням ідей панпсихологізму.

У четвертому розділі «Проблема механізмів і впливу психотерапії в соматичній клініці» дисертантка здійснила теоретико-емпіричний аналіз інваріантних і специфічних механізмів психотерапевтичних інтервенцій найбільш доцільних моделей і психотехнік, покликаних забезпечити патогенетичну особистісно-орієнтовану психотерапію пацієнтів із різного типу непсихотичними розладами на фоні соматичного захворювання.

Зазначено й виконано, що до завдань психотерапії соматично хворої людини належать як суто симптоматичні (редукція соматичної та й психопатологічної симптоматики), так і особистісні (зміна системи життєвих ставлень, подолання внутрішньоособистісних конфліктів, побудова конструктивного ставлення до хвороби та її наслідків тощо). Окремо слід відзначити, у контекстуальному річищі роботи виокремлено системотвірні чинники, зокрема створення адаптогенних картин хвороби та здоров'я, інтенсифікація здорового афективного процесу, ліквідування «мертвих» зон психосоматичного функціонування, змінення Я-концепції та преморбідних патогенних характерологічних рис тощо.

На підставі якісної інтерпретації результатів емпірики дисертанткою вдало згруповані основні параметричні критерії досліджуваного феномена, згідно з якими постає цілісне уявлення про специфіку як медичної артикуляції хвороби, яка наповнюється суто біологічними смислами, що обґрунтовує направленість соматично хворих одержувати виключно біологічну терапію, так і психотерапевтичні критерії. Зокрема відзначено, що у перцептуальному полі хворого психотерапія у кращому випадку

сприймається як така, що прямо орієнтована на редукцію симптому (біль, безсоння, труднощі дихання тощо).

У п'ятому розділі «*Експериментальне дослідження можливостей особистісно-орієнтованої психотерапії психоемоційних розладів у пацієнтів з гастроентерологічними захворюваннями*» здійснено комплексне дослідження можливостей ООП не лише в симптоматичному, а й в патогенетичному її аспектах при соматогеніях, індукованих різноманітною нозологією гастроентерологічного спектру. Успішно виокремлено загальні тенденції, що спостерігаються при будь-якому соматичному захворюванні. Шляхом спеціально організованого комплексного експериментального дослідження вдалося визначити можливості патогенетичної психотерапії пацієнтів з психоемоційними синдромами і особистісними розладами непсихотичного профілю в ситуації хронічного соматичного захворювання. Дисертанткою розроблено проблему етапності особистісно-орієнтованої психотерапевтичної корекції соматичних хворих: від мотивування до усвідомлення власних прихованих переживань у селф-системі.

Узагальнення фундаментальних базових теоретико-емпіричних положень дозволило дослідниці зробити досить повномірні й вичерпні висновки, які концентрують достовірну й валідну інформацію про медико-психологічні особливості досліджуваного явища.

За загального позитивного враження від дисертаційної роботи все ж вважаємо потрібним зробити деякі зауваження:

1. Вважаємо, що дисертантка, наводячи різні цілі психокорекційної та психотерапевтичної роботи з пацієнтами, згадує дещо спірне положення про «адаптацію до хвороби», однак не розкриває детально специфіку цього складного процесу. Вочевидь, доцільно було б здійснити детальніший і контекстуальніший наукологічний аналіз цієї проблеми.

2. Зауважуємо дещо категоричну хронологічну диференціацію щодо питання надання психологічної допомоги людям із психосоматичними і соматичними захворюваннями в українській психологічній традиції.

3. У третьому розділі дисертанткою розкрито емпірично встановлені особливості емоційності пацієнтів, які виявляються у внутрішній картині хвороби, зокрема у переважній більшості (96%) хворих на хронічний холецистит спостерігалось адекватне оцінювання хвороби, а у хворих на серцеву недостатність адекватне ставлення до хвороби виявилось лише у 40% пацієнтів. Нам видається, що потрібно було б детальніше пояснити такі відмінності.

4. Серед загалом потужного і валідного психодіагностичного інструментарію, задіяного в емпіричному дослідженні, нам видається дещо надмірним захоплення дисертантки проєктивним психомалюнком як методом діагностики хворих.

5. Ми вважаємо, що можна було б здійснити дослідницьку роботу в більшій кількості різних нозологічних груп пацієнтів. Однак, напевно, це здебільшого лише побажання на майбутнє.

Отож це тільки побажання і пропозиції для подальших досліджень. Загалом, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, якій притаманні високий рівень наукового обґрунтування та креативно-інтерпретаційний потенціал, а результати можуть бути використані у фаховій підготовці та діяльності як лікарів-психологів і медичних психологів, так і психологів-психотерапевтів.

Автореферат загалом відповідає основному змісту дисертаційної роботи, найважливіші результати дослідження знайшли висвітлення в 1 монографії, 3 колективних посібниках та підручниках, 1 методичному посібнику, 47 статтях у наукових фахових виданнях та цілій низці інших публікацій. Наукові здобутки авторки апробовані на багатьох наукових конференціях і семінарах та запроваджені у практику діяльності багатьох освітніх і медико-психологічних інституцій.

Дисертація відповідає всім вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння звання старшого наукового співробітника». Вважаємо, що дисертаційне дослідження «Особистісно-орієнтована психотерапія

